

TARİHTEN GÜNÜMÜZE TÜRK DİLİNİN GÖRÜNÜMÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

DOÇ. DR. KEMAL ÜÇÜNCÜ*

Yeni kıtaların keşfi öncesi coğrafya literatüründe Eski Dünya olarak adlandırılan Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının toplam yüzölçümü 85 milyon kilometrekaredir. Bu alanın 55 milyon kilometrekaresi, başlangıcından günümüze kadar olan tarihsel süreç içerisinde farklı Türk boyları tarafından yönetilmiş, yurt edinilmiş veya siyasi olarak kontrol altında tutulmuştur. Bu coğrafi derinlik bağlamında -coğrafyanın görece daha dar bir alanında- Türk kültür ve medeniyeti, çağlar içinde ulaştığı en uç nokta itibarıyla 20-90 doğu boylamları ile 33-65 kuzey enlemleri arasındaki coğrafyada, kültür ve medeniyetini inşa etmiştir. Bu coğrafya, aynı zamanda Türklerin tarihsel coğrafyasıdır. Yaklaşık 12 milyon kilometrekare olan bu alanın 6 milyon kilometrekarelik kısmına Türkistan denir.[İtil Nehri'nin denize döküldüğü Astarahan'ın Bükey Orda mıntıkasından Doğu Türkistan'daki Sucav kasabasına kadar olan bölgeyi kapsar. Bu alan içerisindeki 2 milyon kilometrekarelik alana Doğu Türkistan, batıda kalan kısmına Batı Türkistan denir. Büyük seyyah Marco Polo bu coğrafyayı Macro Turchia (Büyük Türkiye) diye isimlendirir. Ural Dağları'ndan Fin Körfezi'ne kadar batıda Balkanlara, güneyde Karadeniz'e kadar olan saha kadim Türklüğün batı ve kuzey kavimleri ile en erken dönemde karşılaştığı alandır. Bu saha kadim coğrafi literatürde Deşt-i Kıpçak ismiyle anılır.

* KTÜ Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

Kuzey Asya'nın beşerî coğrafyası ile ilgili en eski tabloda, batıda Balkaş Gölü yönünde Proto Türkler yer alır. Türklere ait en eski arkeolojik ve antropolojik buluntu, bu sahada -Güney Sibirya'da- bulunmuştur. Bu yerlerde yapılan kazılar neticesinde MÖ 4 bin yıllarına kadar giden kültürel kalıntılara rastlanmıştır. Bunların başlıcaları, Abakan yöresinde *Afenesyova* kültürü [MÖ 3000-1709], Tanrı Dağları, Balkaş Gölü ve Yayık Nehri'ne kadar uzanan bölgede *Andronova* kültürü [MÖ 1700-1200], Yenisey ırmağı çevresinde *Karasuk* kültürü [1200-700], Abakan ve Minusinsk bölgelerinde *Tagar* ve *Taşlık* kültürü [MÖ 700-100] ve Batı Türkistan'da [MÖ4000-1000] *Anav* kültürüdür.

Orta Asya'da, MÖ VII ve III. yüzyıllar arasında Saka (İskit) Devleti'nin hüküm sürdüğü bilinmektedir. Çinlilerin "*Tarihnâme*" ve "*Hannâme*"sinde, Sakaların isimleri "*Sai Zhong*" olarak zikredilmektedir. Çinli tarihçi Su -bei-hai, Çin ve Fars kaynaklarını inceleyerek MÖ VI ve V. yüzyıllar arasında bugünkü Kazakistan'ın kuzeyindeki Sakaların Türkçe, güneydeki Sakaların ise Farsça konuştuğunu yazmıştır.

Türk diline ait ilk yazılı belgelerin (bugünkü bilgilerimizle) VII ve VIII. yüzyıllara ait olduğu kabul edilmektedir. Türk sözünün yazıyla "mekâna bağlanması" bu dönemdedir.

İlk yazılı metinler üzerinde yapılan incelemeler bize bu dilin sözel dönemi üzerinde bir fikir yürütme olanağı sunmaktadır. O. Nedim Tuna, Muharrem Ergin, Landsberger, Kemal Balkan gibi ilim adamlarının çalışmaları Türkçenin en az 5000 yıllık bir sözel dönem aşamasından evrimleşerek geldiğini göstermektedir. Bu döneme ait dilsel malzemeye kadim Çin ve Ön Asya milletlerinin kroniklerinde, dillerinde ve çeşitli belgelerinde tesadüf etmekteyiz.

Türklük tarihsel olarak bir vakıdır. Bununla birlikte bu coğrafyadaki diğer kültürler üzerine etkisi imparatorluk içerisinde müşterek mesaisi vardır. Bunları da şemsiyenin içine katacak "Akraba Topluluklar" terimi vurgulanmalıdır.

Türk dilinin en eski izleri Sümer kaynaklarındaki Türkçe sözlerdir. MÖ 3100-MÖ 1800 yılları arasına ait Sümerce metinlerde 300'den fazla Türkçe söz yer almaktadır. Sümerceyle Türkçedeki ortak sözler ya ortak kökenden gelmektedir ya da alışveriş sonucu ortaya çıkmıştır. Hangi ihtimal doğru olursa olsun Türkçenin ilk verileri MÖ 2000-3000 arasına çıkmakta, yani bundan 4000-5000 yıl geriye gitmektedir. Ortak sözler Türklere Sümerlerin tarihin belli bir kesitinde kelime alış-

Türk boy ve toplulukları arasında sistemli bir dil planlaması politikasının neticesinde 20 Türk yazı dili ortaya çıkmış bulunmaktadır.

verişinde bulunacak düzeyde bir ilişkileri olduğunu gösterir. Çin kaynaklarındaki ilk bilgilere göre Türkler Çin'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşıyorlardı. MÖ 220'lerde ortaya çıkan Tuman (Teoman) Yabgu ve MÖ 209'da hükümdar olan oğlu Motun (Mete) Yabgu, Hunların büyük hükümdarları idiler ve merkezleri bugünkü Moğolistan'da bulunan Orhun vadisinde idi. Hunlardan sonra da Topalar, Avarlar, Göktürkler, Uygurlar dönemlerinde, MS 840'a kadar Türklerin merkezi Orhun vadisinde olmuştur. MÖ 220 - MS 840 arasındaki 1000 küsur yıllık dönemde Türkler kudretli zamanlarında Okyanus kıyılarından Hazar'a, hatta kimi zaman Karadeniz'in kuzeyine kadar uzanan topraklara hükmediyorlardı. Türklerden bir bölümü MS 370'lerde İdil'i geçmiş ve Kafkaslarla Karadeniz'in kuzeyine ulaşmıştı. Batı Hunları, Bulgarlar, Avarlar, Peçenekler ve Kıpçaklar 370'ten başlayarak yüzyıllar boyunca Doğu Avrupa ve Balkanlar'ı yönetimleri altında bulundurmışlardır.

Türkler 13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili kullanmaktaydı. Köktürk, Eski Uygur ve Karahanlı yazı dilleri, bütün Türklerin ortak yazı dilleri idi. Okuma yazma bilen her Türk, 11. yüzyılda yazılmış **Kutadgu Bilig**'i okuyup anlayabiliyordu. 12. yüzyıldaki Ahmet Yesevî'nin **Hikmetler**'i bütün Türk dünyasının ortak şiir ürünleriydi. 11. yüzyıldan başlayarak Oğuzların Azerbaycan ve Anadolu'ya yerleşmeleri ve Türkistan'la Karadeniz'in kuzeyinde kalmış Türklerden coğrafya olarak daha sonra da siyasi olarak uzak düşmüş olmaları sonucunda Azerbaycan ve Anadolu'da Oğuz ağzına dayalı yeni bir Türk yazı dili doğdu: Yunus Emrelerin, Âşık Paşaların, Süleyman Çelebilerin dili. Türk dilinin bugüne kadar gelen bu koluna bilim dünyasında Oğuzca veya Batı Türkçesi denir. Osmanlıca / Osmanlı Türkçesi, 16. yy. başlarından 20. yy. başlarına dek sürmüş olan Batı Türkçesi dönemidir. Buna karşılık Türkistan ve Karadeniz'in kuzeyinde kalmış olan Türkler, küçük değişikliklerle Karahanlı Türk yazı dilini devam ettirdiler. Bu yazı dilinin 13-14. yüzyıllardaki dönemi Harezmi-Kıpçak Türkçesi, 15. yy. başından 20. yy. başına dek sürmüş olan dönemi Çağatay Türkçesi adını alır. Ancak bunlar ilmi terimlerdir; doğuda da batıda da Türkler 20. yüzyıl başlarına kadar kendi dillerine Türkçe, Türk dili / tili demişlerdir. Kuzey ve Doğu Türklerinin Rus hâkimiyetine girmelerinden sonra, 19. yüzyılda, Rusya'daki Türklerin dillerini ayırma süreci başladı. Gaspıralı İsmail, hepsini birleştirmeye, Ruslar ise ayırmaya çalışıyordu. 1917'deki Bolşevik İhtilalinden sonra, Gaspıralı'yı izleyenlerin faaliyetleri yasaklandı; Sovyetlerdeki Türklerin her boyunun konuşma dili ayrı bir yazı dili hâline getirildi. Böylece bugünkü Türk dünyasında 20 yazı dili oluşturuldu. Hepsinde ayrı ayrı zengin edebiyatlar meydana geldi.

19. yüzyılın ortalarında Türk yazı dilleri için yeni bir süreç başlar. Kazan Üniversitesinde hocalık yapan müsteşrik ve papaz İlminski, her Türk boyunun konuşma dilinin ayrı bir yazı dili hâline gelmesi gerektiği görüşünü ortaya koyar

ve bunun için çalışmaya başlar. Özellikle Tatar aydınlarıyla Kazan'da okuyan Kazak aydınları üzerinde etkili olur. Bu iki Türk boyunun bazı yazar ve şairleri, ortak olan Çağatay yazı dili yerine kendi konuşma dillerini yazı dili hâline getirmeye çalışırlar.

Yüzyılın sonlarına doğru Tatar ve Kazak yazı dillerinin ilk eserleri verilmeye başlar. İlminski'ye karşılık Gaspıralı İsmail, 1884'te Bahçesaray'da (Kırım) çıkarılmaya başladığı *Tercüman* gazetesi ve Türk dünyasının her tarafında açtığı usûl-i cedit okulları vasıtasıyla ortak yazı dilini savunur; bütün Türk dünyasının sadeleştirilmiş İstanbul Türkçesinde birleştirilmesini ister.

Rusya'da Meşrutiyetin ilan edildiği 1905 yılından itibaren Kırım, İdil-Ural, Azerbaycan ve Türkistan bölgelerinde Türk yazı dili konusu sıkı bir şekilde tartışılır. Gaspıralı İsmail'in tesirinde kalan Türk aydınları yazı dilinde birlik fikrini savunurlar ve buna uygun eserler verirler. İlminski'nin fikirleri ise başka müsteşrikler ve Çarlık memurları tarafından yayılmaya çalışılır. İlminski gibi bir papaz ve müsteşrik olan Nikolay Ostroumov 1870'ten 1918'e kadar *Türkistan Vilâyetinin Gazeti*'ni çıkararak bu gazete vasıtasıyla İrancalaşmış Özbek ağızlarını yazı dili hâline getirmeye çalışır. 1888-1902 arasında çıkarılan *Dala Vilâyeti* gazetesi Kazakçayı, 1905-1908 arasında çıkarılan *Mecmûa-yı Mâverâyi Bahr-ı Hazar* Türkmenceyi yazı dili yapmaya uğraşır. Her üç gazete de Çar idaresince çıkarılmaktadır. Yüzyılın başındaki bu tartışma ve uygulamalar kaynaklara ulaşmanın zorluğu yüzünden bugüne kadar ciddi şekilde araştırılmış değildir. Ancak 1917'deki Bolşevik İhtilalinden sonra serbest tartışma ortamı yok edilmiş, İlminski ve Ostroumov'un fikirleri zorla uygulanarak her Türk boyunun konuşma dili ayrı yazı dili hâline getirilmiştir. Bu süreç Sovyetler Birliği'nde 1930'larda tamamlanmıştır. Çin idaresindeki Doğu Türkistan'da ise Uygurca, Çağatay yazı dilinin devamı olarak sürerken 1949'daki komünist idareden sonra mahallileştirilmiştir. Alfabe değişiklikleriyle bu süreç hızlandırılmış, her Türk yazı dili için ayrı alfabeler oluşturularak farklılık artırılmaya çalışılmıştır.

Türk boy ve toplulukları arasında sistemli bir dil planlaması politikasının neticesinde 20 Türk yazı dili ortaya çıkmış bulunmaktadır: 1) Türkiye Türkçesi, 2) Gagavuz Türkçesi, 3) Azerbaycan Türkçesi, 4) Türkmen Türkçesi, 5) Kırım Tatar Türkçesi, 6) Karaçay-Malkar Türkçesi, 7) Nogay Türkçesi, 8) Kumuk Türkçesi, 9) Kazan Tatar Türkçesi, 10) Başkurt Türkçesi, 11) Kazak Türkçesi, 12) Karakalpak Türkçesi, 13) Kırgız Türkçesi, 14) Özbek Türkçesi, 15) Uygur Türkçesi, 16) Altay Türkçesi, 17) Hakas Türkçesi, 18) Tuva Türkçesi, 19) Saha (Yakut) Türkçesi, 20) Çuvaş Türkçesi. Rusya bugün dahi yeni yazı dilleri oluşturma fikrini bırakmış değildir. Tataristan Cumhuriyeti dışında kalan Batı Sibiryaya Tatarları ile Güney Sibiryadaki Şorların ağızları bazı fonlar ve yardımlar yoluyla yazı dili hâline getirmeye çalışılmaktadır.

Bunun neticesinde Türk boy ve toplulukları arasında yazı dilinden konuşma diline kadar giderek derinleşen ayrılıklar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Eğitim politikaları ve politik tarih yazıcılığı ve inşası ile bu durum pekiştirilmeye çalışılmıştır. Bunun haricinde siyasal olarak her birine eski ve arkaik bir kültürleri olduğu, bu yönüyle Türk boylarından farklı olduğu belletilmeye çalışıldı. Böylece her boy ve topluluk kendi altın çağı içerisine hapsolüp gitmesi planlanmıştır. Türk dünyasında 1990'dan beri yeni bir süreç başlamıştır. Beş Türk cumhuriyeti bağımsız olmuş, diğerleri de daha serbest hareket edebilme imkânlarına kavuşmuştur. Şimdi artık kendi kültür politikalarını kendileri tayin edecek duruma gelmişlerdir. Nitekim bunun etkisi de kısa zamanda görülmeye başlanmıştır. 1991 Aralığında Azerbaycan, 1993 Nisanında Türkmenistan, 1993 Eylülünde Özbekistan, 1994 Şubatında Karakalpakistan Latin alfabesine geçme kararı almışlardır. Bu ülkelerde yeni alfabeyle geçiş kademeli olarak uygulamaya konmuştur. Öte yandan Kırım Türkleri ile Gagavuzlar da Latin alfabesine geçerek bazı süreli yayınlarını yeni alfabeyle basmaya başlamışlardır.

Kısa bir tarihî perspektif içerisinde değerlendirildiğimiz Türk dili Maverâünnehir, Yenisey vadisi, Tebriz, İstanbul, Kırım, Kazan, Bakü, Semerkant, Buhara, Rey gibi kültür merkezleri ve şehirlerinde ciddi bir bilimsel birikim ortaya koymuştur. Matürîdî, kelama bağlı bireyi ve onun özgürlük ve seçimini, saltanattan ve mülkten ziyade reyi ve istişareyi, bilimde tenkiti ele alan anlayış, mistisizm ve estetikte insan merkezli aksiyoner anlayış bunun temel dinamiğini oluşturur. Daha sonraki imparatorluk geleneklerimizde zımnî bir mutabakatla ulemanın ve siyasetin getirdiği Eşarîci sistem eklektik olmanın ötesinde bir yaratıcı hamle getirememiştir. Aristo'yu Yanyalı Yahya Efendi, İbn-i Sina ve Farabî'den daha nitelikli bir şekilde çevirmiştir. Fakat zamanın ruhu onu yaratıcı bir biçimde okuyup anlatmaya anlamlandırmaya uygun olmadığı için kütüphane raflarında öylece kalmıştır. Batıda Mostar Köprüsü ve Gül Baba Dergâhı'ndan en doğuda Tac Mahal arasındaki bir aşk ve gönül medeniyeti bu coğrafyanın kolektif zihniyetini inşa etmiştir.

Dil, bilim ve sanat faaliyetlerinde ısrar edilmesi sonucu gelişir ve yetkinleşir. Bilim dillerinin tarihsel gelişimine baktığımızda haksız bir kompleksle Türkçeye getirdiğimiz tenkitleri vaktiyle İngilizce, Almanca ve Fransızca gibi dillere de yöneltildiğini görürüz. Ama entelektüellerin inadı ve ısrarı kısa sürede onları yetkin birer bilim ve sanat dili hâline getirmiştir. Türk milletinde ve devlet erkânında dile karşı bir kompleks tarihen olagelmıştır.

Dil,
bilim ve sanat
faaliyetlerinde
ısrar edilmesi
sonucu gelişir
ve yetkinleşir.

Kültür bilimleri, sembolik formlar olarak düşünceyi dışa vururlar. Casirer'in deyimi ile "din, mitoloji, dil, sanat ve edebiyat gibi disiplinler arasında cevher değil, işlev birliği" dir.

Türk dili tarihsel süreç içerisinde Türklerin doğu, batı ve kuzey eksenlerindeki uzun yürüyüşleri esnasında Got, İran, Çin, Slav, Arap, Ermeni, Gürcü, Süryani, Bizans gibi kadim kültürlerle temas ve alışverişte bulunmuştur. Bu

Meşrutiyet,
İttihat Terakki
çizgisinden
Cumhuriyet'e
gelen süreçte
millî dil ve
kültür
politikaları
önemli bir
yer işgal
etmiştir.

karşılaşmaların dışında 1040 Dandanakan Savaşı ile kadim İran kültürünün üzerine sembiyotik bir yeni devlet kuran keza Hindistan, Afganistan sahasına Babürlerle sağlanan fütihat neticesinde sanat ve edebiyat dili Fars kültürü tesirine girmiştir. İslamiyet'le kurduğumuz temas Karahanlı Döneminde oldukça yüksek nitelikli bir düşünsel birikim çerçevesi sunmuştur. Bu cümleden olmak üzere Ahmet Yesevî okulu ayrıca vurgulanmalıdır. Türklük ve Türkçe kaygısı onun anlam ve düşünce dünyasında birincil bir öneme sahip olmuştur. Onun yanında kentli medreseli İslam literatürü ağırlıklı olarak dönemimin "kültür dili Arapça/Farsça " içerisinde kalmayı yeğlemiştir. Bu tutum daha sonraki Türk devletlerinde kesintisiz devam edegelmiştir.

Ahmet Yesevî okulundan gelen (Kırşehirililer) Âşık Paşa, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli bu çizgiyi büyük bir sadakatle devam ettirmiştir. Bunu Çanakkaleliler (Yazıcıoğlu Ahmed Bican ve Mehmet kardeşler) tekamül ettirmişlerdir. Bu ekolden gelen edebî ürünlere baktığımızda bunu büyük bir açıklıkla görürüz. Bu çerçevede Anadolu Beylikler Dönemi Türk dili sanat ve kültürünün gelişmesi ve bir Türkçe bilinci açısından dikkate değerdir. Lakin bu gelenek Osmanlı resmî ve hususi kitabetine, edebî geleneğine pek sirayet edememiştir. Tanzimata kadar geçen bu süreçte Batı Türkçesi Klasik Osmanlı Türkçesi dediğimiz vokabüler ile devam etmiştir. Doğu Türk dünyası 17. yüzyıldan sonra istila ve istikrarsızlıklar neticesinde özellikle Çarlık Rusya'sının baskı ve yönlendirmesiyle yerel ağızlar temelinde ayrılmıştır.

Tanzimattan Meşrutiyete uzanan çizgide Batı edebî geleneğinde ve düşünce dünyasından alınan kalıplarla birlikte yeni bir edebî dil inşa etme kaygısı uyanmaya başlamıştır. Meşrutiyet, İttihat Terakki çizgisinden Cumhuriyet'e gelen süreçte millî dil ve kültür politikaları önemli bir yer işgal etmiştir. 1923'te yeni Türk devleti ile birlikte ondan hemen sonra 1924 yılında İstanbul Üniversitesine bağlı Türkiyat Enstitüsü, ardından Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-

Coğrafya Fakültesi, kültür temelli yeni bir kimliğin inşası açısından teşkil edilmiştir. Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra kurulan Halkevleri yeni kültürel formasyonun araştırılması ve aktarılması açısından yeni bir form oluşturmuştur.

Türk dilinin zenginleştirilmesi, özleştirilmesi çabaları diye özetleyeceğim yaklaşımda yabancı dillerden dilimize gelen kelimelerin atılması ve yerine yeni kelimeler türetilmesini önerirken diğer bir görüş bu kelimelere dokunulmasını gereksiz görür.

Sonuç itibarıyla dilde zenginleşme politik müdahaleler kadar düşünce alanındaki etkinliklerle gelişir. Türk dilciliğinin ağırlıklı olarak tarihsel dil bilgisi geleneği içerisinden işlenmesi ve araştırılması, dil felsefesi gibi alanların bazı nitelikli çabalara rağmen istenilen seviyede olamaması bu konuda takip edilmesi gereken yol hakkında bizi çıkmaza, kısır döngüye mahkûm etmiştir. Hint-Avrupa Dil Teorisi, Ural Altay dil ailesi, Nostratik diller gibi tabirleri teorik modelleştirmeler faraziyeler olarak değil şaşmaz hakikatler olarak aldık. Bu yaklaşım ise düşünce dünyamızdaki atılımı engellemiştir. Bütün tenkit edilecek yanlarına rağmen Güneş Dil Teorisinin niçin ortaya konulduğu ve ne yapılmak istendiği Türk akademik kültür bilimleri geleneği açısından hâlâ müphemdir.

Türk dili, Türk devlet geleneğinde çok kısa fasılalar dışında devlet katından da aydınlardan da “gelişmiş bilim dilleri ölçeğinde baktığımızda” aynı özen ve dikkati görmediğini söyleyebiliriz. Bunun yansımalarını güncel durumda görebilmek mümkündür. Salonlarda, toplantılarda konuşurken Türk dilinin yüceliğinden dem vurup çocuklarımızı yabancı dilde eğitim yapan okullara göndeririz. Devlet katı “Türkçe Bayramı” kutlar, bilimden sorumlu yetkilisi Türkçenin bilim dili olmadığını ilan eder, sorduğunuzda bütün Türklük bilimciler Türk dilinden yana olduğunu söylerler, ama bilimsel alanlarda Türk dili ve edebiyatı disiplinlerinde kariyer için yabancı yayın şartı konulmasına cevaz verirler, sonra da iş faili meçhul kalır. Bu konuda görüş bildirmesi gereken bilim adamları, akademik birimler, politikacılar umursamazdır, dilsizdirler. Böyle ilkesiz, plansız, samimi-yetsiz bir kültür hayatından özlediğimiz bir dil, sanat ve kültür etkinliği beklemek insafsızlıktır.

Son 20 yılda küresel neoliberal iktisat politikaları dünyayı sömürüye açık bir amele pazarı hâline getirmek için olanca gücüyle millî devletlere saldırmaktadır. Sadece sermayeye sınırsız dolaşım imkânı sağlandığı, bütün sosyal ve fiziki alanın sermayenin taleplerine göre düzenlendiği bir dünya düzeni ile karşı karşıyayız. Ülkemiz gerçeği de bu büyük fotoğraftan bağımsız anlaşılabilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin millî devlet yapısını dönüştürmeye dönük siyasal girişimler özünde dil, kültür ve eğitim politikalarına sarılmaktadır. Türk aydınının bu konuda kafası karışmıştır. Kendine özgü büyük bir sözü bir entelektüel meydan okumayı “dillendirecek” öz güvenden yoksundur. İtirazları büyük ölçüde ayak-

üstüdür. Bu konuda haksızlık yapmamak adına gerçek birikime sahip insanlara sözlerini söyleyecek büyük bir iletişim mecrasının açılmayacağını da vurgulamak gerekir

Büyük filozof Heidegger'in deyimiyle "Dil düşüncenin evidir." bidayetten nihayete dil olmadan düşünme eylemi olamaz. İnsan olma durumu düşünce ve dil ile mümkündür. İnsanı sosyal bir varlık hâline getiren ilk ve en temel şey dili ve kültürüdür. Diğer yaratılanlar içinde insan bu yönüyle tefrik olunur. ■

KAYNAKÇA

- Akar, Ali, **Türk Dili Tarihi**, İstanbul: Ötüken Yay.
- Ercilasun, A. Bican (2009), **Türk Dili Tarihi**, 7.bs., Ankara: Akçağ Yay.
- Ernst Casirer (2005), **Sembolik Formlar Felsefesi/Dil**, çev. Milay Köktürk, Ankara: Hece Yay.
- Golden Peter (2006), **Türk Halkları Tarihine Giriş**, çev. Osman Karatay, Çorum: Karam Yay.
- Heidegger, Martin (2006), **Varlık ve Zaman**, çev. Kaan H.Ökten, İstanbul: Bahçeşehir Ünv. Yay.-Agora Kitaplığı.
- Hocaoğlu, Durmuş (2007), "Dil Üzerine Notlar: İnsanın ve Dilin Sıfır Noktası; İnsan Dil ve Cemiyet ve Bir Tipoloji Olarak Averyonlu Viktor", **SDÜ Fen Edb.Fak. Sosyal Bilimler Dergisi**, S.13, s. 5-36
- Johanson, Lars - Eva A. Csato [Editör], (1998) **The Turkic Languages**, London :Routledge,1998
- Koca, Salim (2002), "Türklerin Soy Kütüğü", **Türkler**, C I, s.261-267, Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Roux, J.P. (1998), **Türklerin Tarihi**, çev. Galip Üstün, İstanbul: Milliyet Yay.
- Tas, A. Rona, **An Introduction to Turkology**, Szeged: Universty of Szeged